



Marcel van Herpen:

'VOORKOM UITVAL EN BUITENSLUITEN DOOR IN VERBINDING TE BLIJVEN'

In passend onderwijs zouden we er werk van moeten maken leerlingen binnen te sluiten en daar ons werk op af te stemmen. Wat betekent dit voor de leraar en de begeleider in een tijd waarin de focus sterk gericht is op het meetbare?

Josje Jaasma in gesprek met Marcel van Herpen, medeoprichter van het NIVOZ en het platform Hetkind.org, over pedagogische tact als antwoord op passend onderwijs.

Tekst: Josje Jaasma

Ik las op je website de quote: 'Focus op rekenen en taal, een SOMber verhaal'. Die grote waardering voor het meetbare is heel herkenbaar. Als begeleider ervaar ik dagelijks die spagaat. Aan de ene kant wil je er zijn voor de leerkracht en de kinderen en aan de andere kant moet je steeds meer registreren.

'Laatst zei een leraar tegen mij: "Ik heb twee klassen, een op papier en een in het lokaal." Dat is werkelijkheid en de pijnlijke metafoer. Alle aandacht moet gericht zijn op de klas, we moeten weer terug naar één klas. Natuurlijk moet er ook wat opgeschreven worden, je moet je wel kunnen verantwoorden. Maar het is een misvatting dat het meest elementaire te meten is, en daar hoort ook geen vergelijking bij. Ieder heeft recht op zijn eigen ontwikkeling en daarbij is het niet van belang hoe de een presteert ten opzichte van de ander.'

Maar we leven in een tijd waarin iedereen verantwoordelijkheid moet afleggen. Kun je dan nog wel zeggen dat je niet wilt meten?

'Vergelijken hoort alleen maar bij objectieve prestaties en dat bestaat eigenlijk al niet. In ons huidige schoolsysteem hebben ouders en leerlingen er recht op dat ze ongeveer weten hoe ze presteren ten opzichte van anderen. Daarvoor hoef je maar heel weinig te meten en de rest van de tijd moet je alles op alles zetten om die kinderen zo te verstaan en te begeleiden dat ze graag naar school komen en goed in ontwikkeling blijven.'

Duidelijk. Als begeleider zou je je wel meer willen richten op het minder meetbare maar hoe verkrijgt je die ruimte?

'Neem die ruimte. Ruimte krijg je niet maar ruimte neem je. Verantwoordelijkheid krijg je niet maar verantwoordelijkheid neem je. Het is een vorm van leiderschap, dat is een verant-

woordelijkheid die jij neemt voor de allerbelangrijkste taak die jij hebt en dat is de leerlingen in de mogelijkheid brengen zich goed te ontwikkelen. En jij kunt leerlingen zich niet laten ontwikkelen achter een p.c. of in een grafiek. Je kunt ze alleen maar de mogelijkheid geven om zich anders of beter te ontwikkelen door jou zelf aan te bieden of door jou zelf terug te houden. Dat ontwikkelt zich in interactie met die leerlingen en die leerkracht zelf.'

Die leerlingen of die leerkracht vertellen ons of je goed zit met je interactie door te observeren. Is dat wat je zegt?

'Ja, en het gesprek natuurlijk. Daarom spreken wij over "pedagogische tact" en definiëren we dat als: 'Op het goede moment het juiste doen, óók in de ogen van de leerling.' Dus het gaat er niet alleen om wat je doet of gedaan hebt, het gaat erom hoe dat beleefd wordt door degenen waarmee je werkt.'

Hoe maak je je als begeleider dat tactvol handelen eigen?

'Dat is voor een belangrijk deel een bewustwordingsproces dat meer gaat over zelfkennis dan over kennis waarbij je jouw handelen, altijd met de beste intenties en vaak intuïtief, inzet maar dat handelen ook beschouwt. Je handelt maar je kijkt ook naar wat je teweegbrengt. Jij neemt daarbij het perspectief van de ander in. Hoe komt dat bij de ander binnen, hoe komt dat over, wat leid ik daaruit af. Daar horen observaties en gesprekken bij. En daar hoort een vanzelfsprekende interesse bij in degene waar jij mee te maken hebt.'

Ook al is de focus sterk gericht op het meetbare, ik merk toch een ommekeer van denken in problemen en defecten naar denken in mogelijkheden. Maar jij stelt hem scherper en zegt: 'schaf buitensluiten af.'

'Ja. Alle type wetenschappen bevestigen dat een mens, een psychosociaal wezen, het niet verdraagt als hij buitengesloten wordt. Leerlingen die niet gezien worden, die niet gehoord worden, die buitengesloten worden, die gepest worden, die uitvallen, die gaan gedrag vertonen dat wij niet wenselijk vinden. Maar ze kunnen niet anders. De kern van de zaak is dat jij ervoor zorgt dat elk individu ten diepste weet en ervaart dat hij erbij hoort, dat hij er mag zijn, ook met al zijn imperfecties. En dat kan niet als jij laat weten dat hij het slechter doet dan anderen. Dat kan niet als jij je aangewend hebt leerlingen die zich niet naar jouw verwachting gedragen, weg te sturen. Want dan gaat jouw systeem vóór op de eigenheid van de leerlingen. Je zou kunnen zeggen: je mag niet buitensluiten, maar je zou ook kunnen zeggen: je doet er alles aan om alle talenten van leerlingen te ontwikkelen. Dit mag alleen niet ten koste gaan van anderen, dat de een zich lekker door kan ontwikkelen ten koste van anderen.'

Buitensluiten zit in je hoofd. Denken in mogelijkheden zie ik dan meer als een attitude.

'Ja, daarvoor is het ook nodig dat je leerlingen ten diepste accepteert zoals ze zijn en dus door het gedrag heen kunt kijken.'

Als begeleider ontmoet je soms leerkrachten die dat heel moeilijk vinden.

'Er zijn twee vragen die je daarbij kunnen helpen. Stel, een kind vertoont bepaald gedrag. Dat kun je veroordelen of bestraffen, maar veel interessanter is om dat niet te doen maar te vragen: Wat kan ik voor je doen? Dan kun je namelijk jezelf beschikbaar opstellen en misschien kan het kind daar dan antwoord op geven. Je kunt de vraag ook anders stellen: wat doe ik waardoor jij dit gedrag vertoont?' Dat je dus geen handlingsplan maakt maar dat jij zelf het handlingsplan bent. Je moet van het kind weten of het juist is wat je doet, dat check je af. Het geeft jou de mogelijkheid om iets te doen, niets te doen of op een andere manier te doen.'

Als begeleider help je dus de leerkracht door hem een van die vragen te laten stellen?

'Ja, het houdt je af van je eigen irritatie en je biedt jezelf als instrument beschikbaar aan, aan die leerling.'

Hoe kom je binnen bij de leerkracht met een stellige overtuiging zoals 'dit kind hoort hier echt niet'?

'Wat mij betreft is het de taak van de leraar om de uiterste inspanning te leveren om een relatie met de leerling aan te





gaan, waardoor hij de leerling ook kan corrigeren, kan sturen, et cetera. Dat doet hij op basis van relatie en niet op basis van macht. En dan zou het zo kunnen zijn dat je aan grenzen komt. Het kan zijn dat een andere plek een leerling meer rust geeft. Laat hem dan door de voordeur weggaan en weten dat je alles hebt geprobeerd, omdat je de grenzen hebt verkend en omdat je samen iets gevonden hebt wat beter is. De leerling mag er niet met een staart tussen de benen door de achterdeur uit, omdat het de zoveelste plek is waar hij niet gepruimd wordt. Dat is voor mij ook passend onderwijs. Dat mag geen Haagse term over bezuinigingsmaatregelen zijn, dat is een vanzelfsprekendheid dat jij een ultieme poging hebt gedaan om jou zelf beschikbaar te stellen, aan te passen, te veranderen om die leerlingen zó van dienst te zijn dat zij zich goed kunnen ontwikkelen. Daar hoort de vraag bij hoe die leerkracht aan zijn overtuigingen komt. En dan is het de opdracht aan begeleiders om te kijken welke relatie dat heeft met de biografie van die leerkracht. Waarom zegt hij wat hij zegt?’

Dat is een interessante vraag, maar wij zijn niet gewend zo met leerkrachten in gesprek te gaan. Welke vragen kun je dan stellen?

‘Hoe kom je aan die overtuiging? Hoe weet jij dat? Waar leid je dat uit af?’

Met dit soort vragen stuit je waarschijnlijk op veel extern attribuerend gedrag.

‘Dan schaf je die externe attributies af. Ik vraag je naar jouw overtuigingen. Ik wil niet dat je extern attribueert, ik wil niet dat je het over een ander hebt.’

‘Stop met extern attribueren’ staat inderdaad heel duidelijk in het manifest dat we terugvinden in je boek ‘Ik de leraar’. Hierin schrijf je ook ‘studie brengt je verder dan discussie’. Kun je dat toelichten?

‘De pedagogiek probeert sturing en richting te geven aan de ontwikkeling van mensen. Dat is dus het leven zelf en het leven is onzeker. In het onderwijs hebben we daar modellen voor gemaakt die de indruk wekken dat we dat zeker zouden moeten maken of zonder twijfel, en dat kan niet. Het uitgangspunt moet zijn dat je het niet weet, je weet het nooit voor een ander. Die onzekerheid vraagt om onderzoek, om studie, om reflectie, om gesprek. Ik zou niet weten wat daar te discussiëren is.’

Dus studeren om beter en zekerder te worden?

‘Ja. Hoe meer je weet, hoe beter je kunt inschatten en reageren en hoe groter je handelingsrepertoire wordt. Daar voel je je zekerder van. Als je tien manieren hebt om te kijken, kun je gemakkelijker interpreteren dan wanneer je maar twee manieren hebt. Als je maar twee manieren hebt om te interveniëren, zit je nogal snel vast. Dat vraagt om een open houding. Elke nieuwe leerling leert jou hoe het leven ook gezien kan worden en hoe het in elkaar zit.’

John Hattie ziet continue scholing als een interventie met een groot effect.

‘Jazeker, maar een huisbezoek is dat ook. Dat is studie maken van de omgevingsfactoren van het kind die ook invloed hebben op hem. Het is niet alleen “het boekje”. Je kunt ook naar het voetbalveld gaan om naar leerlingen te kijken als dat hun favoriete plek is.’

Er is een ontwikkeling gaande, een emancipatiebeweging in het onderwijs die de leerkracht meer zeggenschap wil geven. Dat moet jou vrolijk stemmen.

‘Ik heb zo’n 140.000 leerkrachten voor mijn neus gehad en dit is mijn boodschap. Het is een emancipatoire boodschap. Mijn oproep is dat je zelf je ontwikkeling ter hand neemt en dat je zelf verantwoordelijkheid neemt voor wat je doet. Maar dat je het wel uit kunt leggen, dus niet tégen de toets of tégen de methode. Nee, het gebruiken zoals jij denkt dat het goed is maar wel uitleggen wat je aan het doen bent en zorgen dat je je kunt verantwoorden, en daar hoort studie ook bij. Kijk, als je de kerndoelen niet kent en de intenties van kerndoelen niet kent, dan ben je afhankelijk van iemand die de kerndoelen in de methode gestopt heeft en voor je het weet ben je methodisch aan het werk.’

Ik dacht dat je blij zou worden van de groeiende aandacht voor de emancipatiebeweging in het onderwijs.

‘Natuurlijk ben ik daar enthousiast over. Ik zie en hoor zeer veel leraren, kom elke week in scholen en ken de reacties. Het enthousiasme en de veranderingsbereidheid stemt me vrolijk. Maar er is echt nog een weg te gaan. Een mooi voorbeeld zijn de leerkrachten van jonge kinderen die me met tranen in hun ogen vertellen dat ze vastzitten aan schema’s en modellen. Ik stel voor: “Dan ga je het toch weer gewoon doen zoals daarvoor?” Waarop zij antwoorden: “Het mag niet!” En als ik zou suggereren dat het wel zou mogen, zeggen ze: “Dan weet ik niet eens meer of ik het nog zou kunnen.” We hebben echt een generatie anders opgeleid. Ik zie graag dat jullie begeleiders die emancipatoire boodschap bevestigen. Elke leerkracht kan het gewoon vandaag doen, de leerlingen zijn er al klaar voor!’



Marcel van Herpen (1967) begeleidde talrijke pedagogische ontwikkeltrajecten in binnen- en buitenland en sprak op meer dan honderd congressen en conferenties. Hij is medeoprichter van het NIVOZ en het platform Hetkind.org. Zijn boek ‘Ik, de leraar’ verscheen in november 2013 en kent nu de vierde druk.